

Pelikán, Jarmil

[Maślanka, Julius. Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1969, vol. 18, iss. D16, pp. 222-224

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108063>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

pro všechny jugoslávské literatury. Za správné je však možno pokládat Lukićovo volání po oproštění od partikularismu a provincialismu.

Při rozboru poválečných výsledků jugoslávských literatur vychází Lukić rovněž hlavně ze srbské a charvátské literatury a obrací svou pozornost na obecně vývojové tendence, na nové kompoziční prvky, objevující se v uměleckých dílech. Konstatuje například, že teprve v posledních dvou desetiletích se rozvíjí básnicko-fantastická a tzv. intelektuální, esejistická nebo filosofická próza, která mezi dvěma světovými válkami v jugoslávských literaturách neexistovala (s výjimkou M. Krleži a Rastka Petroviće).

Lukiće velmi znepokojuje zjištěný fakt, že v dílech současných jugoslávských autorů stojí dnešní epocha někde na periférii, že chybí současná společensko-politická a národně specifikovaná tematika. Současný život jugoslávské společnosti je podle Lukiće v literatuře příliš sublimován a transponován. Ne že by vůbec v žádném poválečném díle nebyla zobrazena současnost, jak trochu přehnaně tvrdí Lukić. Faktem však zůstává, že je tu zřejmá tendence literárních tvůrců distancovat se od zobrazení dnešní jugoslávské skutečnosti. Při použití jen estetických kritérií v hodnocení literárních děl pak ovšem vzniká dojem, že v Jugoslávii neexistuje angažovaná literatura. Neexistují-li kritéria, založená na vztahu doby a díla nebo skutečnosti a díla, jak tvrdí Lukić, pak vzniká nepochybně neformismus v kritériích, jak to postřehl kritik Vuk Krnjević. Lukić ovšem nemůže nevidět, že socialistický estetismus přinesl také své pozitivní výsledky.

K dosti diskusním kapitolám patří Lukićova typologizace současné jugoslávské literatury, která je příliš škatulkovitá, nedotažená, postrádá hlubší a hlavně širší analýzy uměleckých děl i pevná kritéria při jejich hodnocení.

Lukićovou zásluhou je, že podal ve své práci pěknou charakteristiku literárních časopisů, pojednal o kulturní politice strany, o ekonomických tendencích v kultuře, že charakterizoval různé typy literární kritiky, že jeho pozornosti neušla otázka spisovatelské organizace, nikoli nevýznamná právě ve federativním státě, i otázky vztahu literatury ke čtenáři a naopak. Poslední otázka je pro Jugoslávii zvláště důležitá, neboť stále existuje dosti vysoké procento negramotných a pologramotných (jugoslávský průměr je asi 20 %, v některých republikách však negramotnost dosahuje až 40 %).

Sveta Lukić zařadil do své knihy velmi solidní dodatek — kalendář literárního života Jugoslávie ve dvacetiletí 1945–1965, v němž bibliograficky zachytil původní básnickou, prozaickou, kriticko-esejistickou, překladovou a časopiseckou produkci, spisovatelské kongresy a konference, polemiky i státní vyznamenání. Ke kalendáři pak připojil i životopisné bibliografické poznámky o více než dvou stovkách současných jugoslávských literárních tvůrců.

Lukić se pokusil o první syntézu poválečné jugoslávské literatury. Dá se mu vytýkat nedocenení díla některých autorů, subjektivismus, nedostatečná informovanost o literaturách mimo Bělehrad apod. Jedno je však nesporné: Lukićovo dílo klade mnoho otázek, nutí přemýšlet.

Ivan Dorovský

Julius Maślanka, Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia (Polska Akademia Nauk — Oddział w Krakowie, Prace Komisji Słowiańszczyznstwa nr 18, Wrocław—Warszawa—Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1968, 148 stran)

Práce Juliana Maślanky je dalším článkem jeho slavistické badatelské činnosti, zaměřené především na písemnictví slovanských národů v přechodném období konce feudalismu a vytváření novodobých buržoazních národů. V této souvislosti psal též o našich literárních jevech (např. o Rukopisech a korespondenci Václava Hanky). V dřívějších pracích zajímaly Maślanku hlavně počátky bádání o historii a kultuře slovanských národů, jejichž pionýrem byl v Polsku Zorian Dołęga Chodakowski (1784–1825). Jako zastánce lidových vrstev vnesl tento nadšený sběratel do tehdejšího bádání o počátcích Slovanů nový pohled, který přispěl k přelomu v chápání národní tradice a k probojování názorů charakteristických pro pozdější romantiky. Chodakowski byl znám dřívějším badatelům, v r. 1898 vyšla o něm monografie F. Rawity Gawrońského, dovolávali se ho Šafařík, Kollár, Purkyně, Erben, Sabina, Zap aj. V novější době byl však opomíjen, řada jeho prací zůstala roztroušena, nevydána.

Teprve Maślankova práce (*Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne*, Ossolineum 1965) náležitě ocenila zásluhy Chodakowského a osvětlila jeho mimořádný vliv na pozdější polské písemnictví. Monografii doplnil autor velmi pečlivým vydáním prací Chodakowského (*Zorian Dołęga Chodakowski, O Sławiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy. Opracował i wstępem opatrzył Julian Maślanka*, Warszawa 1967, str. 454), které umožnilo čtenářům seznámit se s řadou dosud nepublikovaných prací Chodakowského. (V poslední době věnovala nadšenému sběrateli několik článků též běloruská slavistka L. A. Aksamitová-Malaš.)

Ve své nové práci o slovanských mýtech zůstal Maślanka v podstatě věren svému vědeckému zaměření, pro něž je tak důkladně připraven, jenom si zvolil k probádání dřívější období, zhruba druhou polovinu 18. století. V zájmu plnějšho postižení celé problematiky však překročil stanovenou časovou hranici oběma směry, takže zvolenou tematiku osvětlil od počátku 18. století do prvních desetiletí následujícího věku.

Vlastním tématem práce je otázka, jak se v polské literatuře tohoto období odrazily názory na počátky polských dějin a prehistorii Slovanů jako etnického společenství, především pak to, jak literatura představila hlavní postavy národních pověstí (Lech, Čech, Rus, Krakus, Vanda, Popel atd.). Literární zpracování těchto mýtů sleduje autor v písemnictví tří období, tzv. období saského, stanislavovského a bezprostředně následujícího po rozdělení Polska sousedními mocnostmi. Bedlivě prozkoumal beletrii i literaturu vědeckou, hlavně historickou, a podrobně dokumentoval evoluci názorů na nejstarší období národních dějin, jak se utvářely v závislosti na politicko-spoolečenské situaci, myšlenkových směrech, vývoji vědy a literatury. Maślanka se snaží nejen o shromáždění kompletního materiálu, ale též o vysledování funkce jednotlivých písemných projevů při formování historického myšlení. V počátečním období vyskytovala se daná problematika nejvíce v produkci historiografické, pak pronikala do děl literárních, kde přetrvala i později, kdy ji osvícenský kriticismus vymýtil z děl vědeckého charakteru. A byla to právě následující preromantická a romantická doba, kdy se obrat k dávné minulosti stal jedním ze základních východisek literární tvorby. Analogicky jako ve vývoji české kultury také v Polsku lidová podání a národní pověsti podněcovaly často fantazii umělců k jejich přetváření v uměleckých dílech. Svědčí o tom tvorba Kochanowského, Krasického, Slowackého, Krasińského, Norwida, Kraszewského, Wyspiańskiego a mnoha dalších významných autorů, projevil se v hudbě, výtvarném umění atd.

První kapitola (nazvaná V kruhu sarmatských výmyslů) zaznamenává ještě převážně báječné historie o původu Slovanů, etymologické kombinace a kronikářské záznamy z počátku 18. století. Druhá kapitola (Předchůdce Osvícenství v Polsku: Gotfryd Lengnich) připomíná dosud málo známého, osvícenecky zaměřeného historika Lengnicha (1689–1774), jehož působení znamená počátek polského kritického dějezpytu. Jeho role v mnohém odpovídá postavení Gelasia Dobnera v Čechách. Maślanka uvádí několik shodných momentů v jejich názorech (např. hypotézu, že český národ nemá své jméno od praotce, nýbrž od asijských Zechů, kterou Lengnich vyjádřil poprvé r. 1719 a Dobner v Prodrumu). Následující kapitola (Epigoni sarmatismu) má rovněž úzký vztah k české problematice; pojednává hlavně o Josefovi Alexandrovi Jabłonowském (protikandidátu Stanislava Augusta Poniatowského při volbě posledního polského krále. Tento polský magnát založil v Lipsku Societas Jablonoviana a publikoval řadu svých i cizích prací, v nichž jednou z hlavních snah byla obhajoba pravosti podání o počátcích národní historie. Z toho důvodu financoval i konkurs, který vyhrál jeden z největších historiků té doby A. L. Schlözer prací o Lechovi; kvůli Jabłonowskému její závěry obratně změnil ve svém druhém spise věnovaném této problematice) a Stanislavu Kleczewském, kteří byli hlavními odpůrci kritických vývodů Lengnichových a Dobnerových (jak o tom nejnoveji podrobně psal Milan Kudělka v publikaci *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, Praha 1964).

Jestliže v první polovině 18. století jediný Lengnich účinně podvázil důvěryhodnost starých pověstí a legend, v druhé polovině století v tomto směru převážil racionalismus osvícenců; ti viděli v historii spíše učitelku života, která má vést ke zlepšení obyčejů. Proti dávným mýtům vystupoval časopis *Monitor*, činnost Komise národní výchovy, královský historiograf Adam Naruszewicz je kritizoval ve své památné *Historii polského národa*, největší básník této doby Ignacy Krasicki se s nimi žertovně vypořádal v heroikomických poémech a *Historii*.

Závěrečné kapitoly Mašlankovy práce pojednávají o nových momentech v přístupu k národním pověstem v pohnuté době usilovného zápasu o reformu země na konci 18. století. Ještě před pádem polské samostatnosti r. 1795 uplatnil se názor, že historie může sloužit jako pramen vlastenečství a může jí být využito v aktuálním politicko-společenském boji. Takto ji chápal především Franciszek Salezy Jezierski v románě *Rzepicha matka królów*, kde nejednou mluví též o prehistorii Čech a Slovenska. Jezierski vycházel ve svém díle z dosti rozšířeného názoru o podmanění Sarmatů Slovany, od nichž polská šlechta vyváděla svůj rodokmen. Slo mu tedy o vykázaní neoprávněnosti šlechtických nároků na ovládnání poddaných, o zesměšnění šlechty a jejího panství. (Tento aspekt částečně vystoupil i v Dobnerově polemice s jeho odpůrci.) Jezierski halí aktuální antifeudální program do historického kostýmu, v literární paralele současnosti a minulosti vyjadřuje odsouzení feudálního bezpráví a napadá genealogické vývody šlechty, které se mnohdy opíraly o staré pověsti a mýty. Zdůrazňuje přítom lidovou, pohansko-slovanskou tradici, přijímá ovšem v zájmu svého protišlechtického boje některá neověřená podání. Podobné stanovisko se uplatnilo u romantiků.

Po pádu samostatnosti byl obrat k historii povšečným jevem. Jan Pavel Woronicz jej zabarvil odstínem slovanofilství a mesianismu. Mýtus idealizovaného Slovana pak ovlivnil romantické historické vědomí. Pověsti se staly látkovým okruhem, do něhož s oblibou sahali tehdejší spisovatelé. I Joachim Lelewel, největší polský historik 19. století, který odmítal zařadit pověsti do výuky historie a ocenil Lengnichovy a Dobnerovy zásluhy o očištění dějepiscectví od výmyslů, vyznačil pověstem důležité místo v národní kultuře — jako objekt hodný uměleckého zpracování. Vrcholný romantismus již zcela svobodně používal podání o mýtickém dávnověku, aby vytvořil klenoty národní kultury takové hodnoty jako *Balladyna* a *Lilla Weneda*.

Mašlankova práce ukázala na analýze rozsáhlého materiálu základní směr vývoje od chápání národních pověstí jako součástí dějin k jejich využívání v umělecké tvorbě. Přitom autor názorně poukázal i na to, jak jich různé společenské vrstvy a myšlenkové proudy používaly k prosazování svých zájmů.

Jarmil Pelikán

Микола Мушинка, *З глибини віків* (Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Видли української літератури в Пряшеві, 1967. 390 stran).

Obsáhlá Mušynkova kniha o ukrajinském folklóru na východním Slovensku je bohatým a zajímavým přehledem sběratelské práce ukrajinských folkloristů na území ČSSR. Název sugerující představu starodávnosti vztahuje se spíše k obsahu sebraného materiálu nežli k jeho zánamu, neboť jen poměrně malý počet uveřejněných ukázek byl převzat z starších folkloristických sborníků Herovského, Hnatjuka, Holovackého, Verchratského, De Vollana a Vrabelja (v některých případech i z děl českých a slovenských, např. Melnikové-Papouškové „Putování za lidovou písní“, Krpělcovy knihy „Bardejov a jeho okolie dávno a dnes“ aj.). Většina materiálu je sebrána v letech padesátých a šedesátých našeho století jednak samotným autorem knihy, jednak řadou jiných současných sběratelů, jako je Cymbora, Kostjuk, Lazoryk, Šmajda, abychom jmenovali jen ty, z jejichž zápisů vešel do knihy největší počet ukázek.

Všechno to ukazuje na skutečnost, že v ukrajinských vesnicích východního Slovenska je ústní lidová slovesnost dosud živá a že obecné mínění o jejím zanikání s postupem civilizace zde ještě zcela neplatí. Změny ovšem nastávají také zde: zanikají některé žánry, vznikají jiné. Autor knihy je toho mínění, že tyto nové druhy umělecky a ideově nedosahují dokonalosti tradičních projevů lidové ústní slovesnosti. Nelze to ovšem tvrdit apodikticky. Některé materiály, např. vystěhovalecké písně, které Mušynka uveřejnil ve své knize, nesvědčí nikterak o snížení úrovně. Totéž můžeme říci o písních ze současné družstevní vesnice. U těchto současných písní musíme mít na paměti, že jejich formování neprošlo dosud takovým vývojem jako např. starší písně.

Mušynka materiál pojatý do antologie třídí a rozděluje, jak je to v knihách tohoto druhu obvyklé, podle žánrů. Ke každému žánru připojuje teoretické komentáře;